

Tou cestou domů

Meditace s obrazy

Ivana Noble

MASARYKOVA
UNIVERZITA

Ivana Noble
Tou cestou domů

MEZI ŽÁNRY
SVAZEK 3

Ivana Noble

Tou cestou domů

Meditace s obrazy

MUNI
PRESS

7	Jiří Hanuš: Ikony, které se smějí
9	Pár slov úvodem
13	Část první Tou cestou domů jdeme bosí
103	Část druhá Vita Mariae. Mariin život

Ikony, které se smějí

Jiří Hanuš

Ikony mně až do nedávna přišly velmi vážné a, viděno očima Středoevropana, jedna jako druhá. V ochranu jsem bral pouze tu, na níž Kristus doprovází egyptského opata Menu, šířenou komunitou Taizé, neboť jsem k ní dostal ryze západní výklad. A také svatého Jiřího, když už je to jednou jmenovec a patron a západní tradice ho – samozřejmě ke své škodě – poněkud opomíjí. Když jsem byl ale naposledy s Ivanou Noble v Řecku, odkryla mi něco ze své inspirace a já se divil. Jádrem věci spočívalo i v tomto případě v detailu: ikony se mi poněkud rozlišily díky různým zvířecím, lidským a pololidským bytostem, které někdy obývají nikoli střed obrazu, ale jeho okrajové části, nebo odněkud vykukují. O jaké bytosti se jedná, jsem úspěšně zapomněl. Podstatnější je to, že se na ikony dívám od té doby jinak, řekněme podezřívavěji. Domněle strnulý, nehybný svět mně ožil. Jistě, mnoho ikon je vážných, protože mají vážná, biblická témata. Ale už je vnímám jiným způsobem, představují pestřejší svět, než tomu bylo dřív. I východní umělci jsou asi v každé době a bez ohledu na různé školy lidé, u kterých člověk nikdy neví. První dojem často klame, druhý a třetí pohled již odkrývá pestrý, netušený obzor.

Ivana se ráda směje a na její tvorbě je to vidět. Nevím, co by na její díla řekli východní ikonopisci. Asi jak kteří. V každém případě se autorka otevřeně k ikonám hlásí, má je ráda a inspirují ji. Je to dáno i jejím zájmem o pravoslavnou, zejména řeckou a exilovou. Občas ji škádlím tím, že jí doporučuji umění ruské. Ivana ho nezanedbává, ale zajímá se o ně v Paříži. Když si může vybrat, nejraději vystavuje s nějakým pravoslavným kolegou. Zábavný prvek a hravost však prozrazuje, že je Západanka. A nejen to. Některá její díla dokazují i její vztah k apokryfům. Když hopsá malá Panna Marie po schodech do chrámu, svatá Písma o tom diskrétně mlčí. Ne tak Ivana Noble. Pro ni je to zajímavé, v jistém smyslu ústřední téma. Hopsající holčička Marie v barevném světě dětství. My většinou známe jen část příběhu, ten drásavě úzkostný. Jak Marie utíká s Josefem do Egypta, aby nepřišli i s dítětem o život. Jak Mariin syn Ježíš odchází do světa, v němž hrozí, že ho zabijí. Jak stojí Marie pod křížem a pak chová svého mrtvého syna na klíně. Tomu všemu se Ivana nevyhýbá, protože ví, že se jedná o zásadní věci. Dotvoří si však k tomu své vlastní příběhy, které jsou uvěřitelné, přitom jednoduché a polidšťující. Existují apokryfy, které deformují podstatu radostné zvěsti. To není Ivanin případ. V jejím podání apokryf rozšiřuje pohled, aniž by ubíral jedinou čárku ze zákona. Mám doma její obrázek, u kterého si nejsem jist. Zobrazuje vážné téma, křest Ježíšův v Jordánu.

Nemohu si pomoci, ale vlny v řece mi připomínají ryby a jednu z nich jako by Spasitel držel v ruce. Nu, třeba je to už můj vlastní interpretační omyl. Ježíš byl, jak známo, tesař, nikoli rybář. I když, znáte to. Profesionálové apoštolové nic nechytli, zatímco amatér Spasitel věděl, kde se to rybami jen hemží.

Když rozdával Pán Bůh talent, u Ivany nešetřil. Pokud se vám stane, že od ní dostanete obrázek, většinou vám k němu dá vlastní báseň, a máte-li štěstí a čas, přidá přednášku. Znáám učitele, kteří jsou uměnímilovní. Už to je pozoruhodný úkaz. Ivana je učitelkou, vědkyní, malířkou, básnířkou, kazatelkou a věnuje se duchovnímu doprovázení. Pro mne je nepochopitelné, že se jí to všechno neplete. Neplete. Kdybych uměl malovat, nakreslil bych pro ni obrázek s názvem *Zřídla živé vody*. Bylo by to zajisté také apokryfní, protože mně se dohromady pletou evangelia a pohádky Boženy Němcové. Ale pokud by se mi dílko podařilo, vystihovalo by něco z toho, z čeho Ivana žije a jak tvoří. Protože nic nenamaluju, tak jí to alespoň řeknu. (A nechám se doprovodit malou Marií do chrámu.)

Faktem je to, že malování vyžaduje čas a toho se Ivaně často díky všem jejím aktivitám nedostává. Mohla by být například zapsána do Guinnessovy knihy rekordů za rok 2022 pro množství zahraničních konferenčních příspěvků: ale pozor, v každém mluví o něčem jiném. Tak bych jí přál, aby se jí alespoň občas zastavil při malování čas. S ohledem na Boží kreativitu a povahu času je to, jak se domnívám, docela skromné přání.

Čtenáře této knihy upozorňuji hned zkraje, že je čeká dvojí atak na jejich pozornost. Reprodukované kresby a malby se střídají s biblickými a patristickými úryvky i s citáty moderních autorů. Je to rozhovor sudých a lichých knižních stránek, rozhovor spřízněných slov a obrazů. A jako přeji autorce čas pro vlastní tvorbu, přeji ho i čtenářům a pozorovatelům, kteří její knihu otevřou, začtou se a zahledí.

Jiří Hanuš, léto 2022

Pár slov úvodem

Když mi Jiří Hanuš a paní Alena Mizerová nabídli, že bych mohla připravit knihu, kde budou mé obrazy a litografie a k nim krátké meditační texty představující tradici křesťanského Západu i Východu a pak také texty bližší i hodně blízké naší současnosti, udělalo mi to velikou radost. Od Jiřího dostávám hezké dárky. Tak třeba k padesátinám mi poštou přišel krasohled. Přijala jsem ho jako zprávu: Zkus si občas hrát a nezapomeň na krásu. Chtěla bych, aby tato kniha byla tak trochu jako barevná sklíčka krasohledu, skládající se v obrazce, v nové a nové světy pro toho, kdo jím točí a pozorně se dívá.

Litografie, které v knize najdete, pocházejí z let 2007–2017 z dílny Petra Korbelaře. Poprvé mne k této technice přivedla má přítelkyně, akademická malířka Jana Truksová. Postavila mne na začátek dobrodružné cesty. Litografie totiž otvírá spoustu možností. Připravíte si skici a dostanete připravený, zbroušený kámen, který toho někdy pamatuje více než vy. Začnete s první kresbou speciálními mastnými tužkami nebo malbou tuší, která má obdobné složení. Pak se tento váš první rozhovor, většinou s jemnozrnným vápencem, zakryje vrstvou arabské gumy a odpočívá. Po několika dnech se kámen vymyje, zasadí do krásného starého stroje, na válce se naválí první barva, která se přenáší na kámen a z kamene na papír. Každá další barva se nejen tiskne zvlášť, ale znovu se tvoří na zbroušený kámen, do kterého se buď znovu maluje či kreslí, nebo se naopak leptá. Dá se kombinovat tisk z plochy, z výšky i z hloubky. Navíc spojení barev vytváří nové kombinace a jen do určité míry předvídatelné efekty, a tak vy znovu a znovu reagujete na nepředvídané. Někdy je to drama. Bojíte se, že všechno neopravitelně zkažíte. Kladete si otázku, jestli je horší slevit ze svých představ, nebo na nich lpět. Jindy přijde překvapení něčím, co vám ani na mysl nepřišlo. Samozřejmě, čím víc člověk tuto techniku zná, tím více může předvídat i experimentovat. Já jsem si po deseti letech připadala, že se stále učím a jsem teprve na začátku.

Pak jsem byla v dobách, kdy jsem mohla chodit do dílny, nemocná, a pak tu byla covidová opatření. Pět let jsem se do litografické dílny nedostala. To je docela dlouhá doba na to, aby se vám stýskalo. V tomto čase se z kreseb začaly stávat místo litografií obrazy. Vrátila jsem se k oleji, ale jinak. Objevila jsem nové holandské vodou ředitelné olejové barvy, se kterými se dá snadno pracovat i tam, kde by vůně terpentýnu nedělala dobrotu. Olej umožňuje prolínání barev. Jedna druhou nemusí být ohraničená. A když se něco nepovede, také vám dovolí barvy setřít a vrátit se skoro na začátek, jen s jejich malou stopou. To se dá udělat i víckrát, a někdy spolu ty stopy mluví a jsou krásné.

Nejsou to zkrachovalci, ale pamětníci. Olejové barvy můžete vrstvit do výšky a pak v nich vyškrabávat. Zkrátka, můžete se vydovářet, podobně jako u litografií, a přitom jinak.

Nakonec jsem do knihy dala i pár obrázků, které jsem dělala akvarelóvými pastelkami. Buď jsem potřebovala pre-existující výtvar v barevnější verzi, a tak jsou jimi dotvořeny původně střídmejší litografie, nebo jsou to skici, které čekaly, že se z nich časem vyvine litografie či olej, ale ten čas ještě nenastal. Může se stát, že ani nenastane. Alespoň tady si ještě chtěly zachovat něco ze své nehotovosti a lehkosti.

Navzdory různým technikám mají obrazy v této knize společné to, že první studie k nim, ze kterých pak vycházely, jsou z různých duchovních cvičení. Z času meditace nad Bibli. Z ticha a modlitby v jinak orientovaném vnitřním prostoru, jiném, než jsou všední dny, ve kterých toho musíte tolik stihnout. Třeba až budete knihou listovat, občas se do ní zadíváte nebo začtete, tam pro vás zůstane kousek té zklidněné hladiny, ze které se obrazy narodily.

Jeden z mých oblíbených západních teologů, Louis-Marie Chauvet, říká, že i my se rodíme do tradice a z tradice, která tu byla před námi. Má-li ale tato tradice zůstat živá, nemůžeme se k ní vracet, ale musíme k ní jít dopředu, učí mě další oblíbený teolog, Georgij Florovskij, který se narodil ještě za cara v Oděse, v ruské rodině, ale pak většinu svého dospělého života prožil ve Francii a v Americe, v emigraci. Koncepce této knihy je postavena na obou vhledech.

Ráj, člověk ve svém dětství, had, starozákonní postavy, příběh Ježíše Krista a počátků církve, Mariin život. Texty, které obrazy doprovázejí, nemají roli „vysvětlení“. Nejsou tu primárně od toho, aby definovaly, uspořádávaly, poučovaly. Nechtějí obnovovat žádné staré pořádky. Zasazení obrazů do širšího rámce tradice má napomáhat vašemu rozhovoru s touto tradicí. Ne rozhovoru o tradici, ale o vašem životě s jeho možnostmi i nemožnostmi, o vztazích, kterými žijete, v kterých nebo bez kterých někdy strádáte. Snažila jsem se vybrat široké spektrum textů, ve kterých je dosvědčena jiskřivá energie i temnota a prázdno, čekání, cesta v mlze, kdy je vidět sotva na krok, bezradnost tváří v tvář hrozbám o tolik větším, než jsme my, i stravující touha po dobru. Možná by se dalo říct, že ty texty se podílejí na jakési ikonické úloze: být okny prostředkujícími výhled ven z naší místnosti, z našeho domu – a odjinud – vhléd do nich. O ikonách se říká, že by neměly v duchovním rozhovoru překážet, ale měly by mu napomáhat. Dobré ikony dokonce takovému rozhovoru učí. Nedělají to ani strnule, ani nudně. Umožňují zachytit paradoxní povahu skutečnosti a v ní hledat i nacházet, odkud tam svítí světlo a vane zaslíbení plnějšího života.

Knihla se jmenuje *Tou cestou domů*. Znamená to, že si v ní člověk může listovat, když se vrací z práce. Prosím ne, pokud řídí. A znamená to také, že mluví ještě o jiném domově, odkud se vzala sklíčka v našem krasohledu. Tady se ovšem pohybuje na rozhraní zobrazitelného a nezobrazitelného. To platí

i u meditací, kde je vždycky důležitá otevřenost k tomu, co nebo kdo přijde, i k tomu, jak daleko jste ochotni se vydat. Otevřenost a rozlišování. Obojí se nejprve týká různých vnitřních a vnějších kandidátů na to, co je skutečné. Časem se z otevřenosti stane konverzace, konverzace s intervaly ticha. Samozřejmě, záleží na povaze a na okolnostech. Meditace může být bouřlivá, směšná k popukání, jemná, plná slz, překypující nápady, směřující k aktivismu i daleko od něj, a všechno, co se cestou domů děje, do ní patří.

Ivana Noble (iN), léto 2022